

A múltról való gondolkodás radikális átértékelése

Szigeti Csaba *Ginsii facta est* című (megjelenés előtt álló)

válogatott tanulmánykötetéről

A prominens magyar irodalomtörténész, Szigeti Csaba hosszú, majdnem évtizedes kötetszintű hallgatás után – tanulmányai persze szakmányban jelentek meg különböző folyóiratokban – végül is válogatott tanulmánykötetet adott közre, mely egyúttal harminc-egynéhány éves irodalomértelmezői pályájának keresztmetszeteként, irodalomtörténeti krédójának foglalataként is olvasható.

A *Ginsii facta est* című kötet, melynek címével ellentétben csak egy része készült Kőszegen, habár jelentős terjedelmű és igencsak fajsúlyos tanulmány- és esszéírói életműből válogat, egyúttal tematikus tanulmánykötet is, ebből a nézőpontból pedig egyfajta implicit monografikus és a teoretikus igény is kiolvasható a sorok közül. A könyvbe foglalt írások, bár másként és más irodalmi szövegekből kiindulva, de alapvetően ugyanazokat a súlyos kérdéseket vetik fel és igyekeznek rájuk – kellő szerénységgel leginkább csak részleges – válaszokat találni. Szigetit a tanulmányok írásakor, illetve később, a válogatott tanulmánykötet összeállításakor is az az alapprobléma vezette, hogy a múltban keletkezett irodalmi szövegek stabil értelmezhetősége és a történeti múltról való és szerezhető megbízható tudásunk egyre inkább illúzióvá kezd válni, az ember által konstruált és értelmezett múlt pedig sokkal inkább a *lehetséges létezők*, semmint a reális-faktuális igazságok világához tartozik. Lehet persze a múltban történt eseményekről és keletkezett textusokról többé-kevésbé helyes, korrekt, józan módon értekezni, miként el is lehet őket hallgatni, de akár a saját szájunk íze szerint át is lehet őket értelmezni, el is lehet őket torzítani... A történeti múltról való beszéd *igazsága*, igazságértéke javarészt a beszélő és a befogadó nézőpontján és előítélet-rendszerén múlik, ez pedig az egyik kardinális problémája a mindenkor kortárs filológiának, irodalomtudománynak (?), hiszen az addig stabilnak hitt tájékozódási pontok teljes mértékben destabilizálódni látszanak. A tények pusztán lehetséges dolgokká válnak, az alapvető kérdés pedig az egyes konkrét irodalomtörténeti példákon jóval

túlmutatva: hogyan tudja kezelni azt a helyzetet az irodalomtörténész, ha szemmel láthatólag kicsúszik a lába alól az addig többé-kevésbé szilárdnak hitt a talaj?

A kötet első, viszonylag friss keletkezésű szövege, *A történelem elidegenítése* címet viselő esszé a teljes könyv egyik alapgondolatát fogalmazza meg, nevezetesen azt, hogy minden, amit a múltból, a történelemnek nevezett emberi konstruktumról gondolunk, nem több, mint a potencialitások, a lehetőségességek összessége. Szigeti Csaba mindezt a történelmi regények példáján keresztül szemlélteti a mindenkori olvasóval, egészen konkrétan Szentkuthy Miklós *Fejezetek a szerelemről* című regényét téve vizsgálódása tárgyául, mely meglehetősen szkeptikus módon foglal állást egyáltalán a történelem, mint jól körülhatárolható kategória létezését illetően.

A következő írás, *Az abszolút tudás és az internet* című tanulmány a múlttal ellentétben sokkal inkább a jövőbe tekint, s kiderül belőle, hogy Szigeti Csaba olvasatában az orosz születésű francia filozófus, Alexandre Kojève Hegel-értelmezése nem kevesebbet ígér, mint a történelem kategóriájának jövőbeni megszűnését, játékba hozva az internetet, e végtelennek ható és szinte átláthatatlan adathalmazt és összefüggésrendszert, mint az abszolút tudás lehetséges bázisát.

Az *Appendix Balassiana (Kronológia, tradíció, hagyománytudat a XVII. századi Balassi-követő költészetben)* a válogatott tanulmánykötet legkorábbi írása, egészen pontosan az 1980-as évek közepén íródott és jelent meg az *Irodalomtörténeti Közleményekben*. A szerző ezen írásában a kronologikusan felfogott idő irodalomtörténeti szemléletét már ekkor, az 1980-as években is problematikusan látszik kezelni, s olyan sajátos kategóriákat javasol helyette, mint a *fakultatív történelem*, mely kivezető útként funkcionálhat a Kiss János nyomán az *összetorlózott időnek*, és Reinhart Koselleck nyomán pedig *egyidejű egyidejűtlenségeknek* nevezett átláthatatlan rendszerből, vagy inkább rendszertelenségből. Hangsúlyozandó, hogy a munka már egészen korán komoly szakmai recepciót váltott ki, ugyanis Varga Imre egy egész rövid kommentárt szentelt a dolgozatnak ugyancsak az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain, melyben az egyébként általa is igen relevánsnak tartott dolgozatot apróbb korrekciókkal is ellátta.

A negyedik tanulmány, *Az Én, a Művem meg a Történetem* a szerelmi diszkréció megjelenési formáit vizsgálja az oksztán nyelven született trubadúréletrajzokban és trubadúréletmű-kommentárokból, a *vidákban* és *razókban*, tehát a szerző egyik legkedveltebb – ennek ellenére általa írásban eddig viszonylag keveset vizsgált – témában, a trubadúrköltészet történetében mélyed el. A trubadúrköltészet tendenciáiból releváns következtetéseket képes levonni a magyar költészettörténettel kapcsolatban is, ez pedig a

magyar szakirodalom által kevésbé interpretált téma újdonsága mellett is mindenképpen fontos, paradigmaticus irodalomtörténeti tanulmánnyá emeli a szöveget.

Az Az magyar versek Anyja – Egy levél a Batthány-udvarból 1630 körül című szöveg eredetileg egy konferencia számára íródott, s a szerző később bővítette alapos, elemző tanulmánnyá. Egy levél ürügyén az úgynevezett közköltészet egyes problémáit, a mű- és a népköltészet e bizonytalan határterületét vizsgálja, azon belül is a nemesi költészetet. A munka által fölvetett fő kérdés, hogy a magyar költészettörténetben egy már ismert regisztert eredendően arisztokratikusnak, vagy inkább populárisnak kellene, hogy tekintsen a mindenkori irodalomtörténész, mindezt egy levél és a hozzá kapcsolódó három régi magyar költemény formai és tartalmi elemzésén keresztül.

A nyalka kuruc szombathelyen (képzettörténeti tanulmány) folytatja a szerző közköltészeti problémák felé fordulásának tendenciáját, és arra világít rá, hogy egy adott mű kapcsán miként keverednek össze a mindenkori irodalomértelmező és befogadó elméjében a történetiségről, történelemről való tudás megbízható, kevésbé megbízható, vagy adott esetben egyenesen megbízhatatlan formái és forrásai, s ugyancsak arra a következtetésre látszik jutni, hogy amit a történelemről megtudhatunk, az leginkább a lehetségesek, semmint a stabil, faktuális igazságok tartományában mozog...

A közköltészeti kitekintést négy, egymással különösen szoros összefüggésben álló, egy bizonyos hosszabb filológiai kutatómunka különböző irányai nyomán született tanulmány követi. Szigeti Csaba ugyanis az elmúlt egy-másfél évben sajtó alá rendezte Füst Milán *A Parnasszus felé című utolsó regényének* eredeti, a szerző fiatal korában írott változatát, mely *Az orgonista* címen íródott 1925-ben, ám egészen a mai napig kéziratban maradt, publikálatlanul. E filológiai nyomozás egyik afféle kutatási jelentéseként olvasható a *Regény a regényben* című tanulmány, mely az 1961-es nagyregény és az 1925-ös kisregény-kézirat filológiai összehasonlítására vállalkozik. A Füst Milán prózaművét sajtó alá rendező kutatómunka második (mellék)terméke a *Vajon hogyan lett Frohlebenből Kőszeg és Weissbachból Szombathely?* című írás, mely rávilágít arra, hogy a regény eredeti verziójának nem csupán idősíkjá, de térbeli helyszíne, topográfiája is megváltozik, hiszen az eredeti kisregény-kézirat Ausztriában és Németországban, míg a végül megjelent nagyregény jórészt nyugat-magyarországi helyszíneken játszódik. Ugyanezen tanulmánycsoporthoz tartozik egy további tanulmány, *Az újraíró Füst Milán valahány költeménye* című, ugyancsak kutatási naplóként is olvasható szöveg, mely ezúttal nem Füst Milán említett prózaműveiről, hanem két, a szerző által több alkalommal át- / újraírt verséről értekezik, összehasonlítva az apró stiltizikai-technikai korrekció és a totális újraírás szerzői gesztusainak szélsőségeit. A Füst

Milán-kutatás jelentései közül az utolsó tanulmány *A versók tanúsága*, mely *Az orgonista* című kézirat hátoldalain olvasható szerzői bejegyzések filológiai feltárására és kontextualizálására vállalkozik, szokatlan filológiai-textológiai következtetésekre jutva, adott esetben egy majdani teljes vagy részleges Füst Milán kritikai kiadás lehetőségét is felvetve...

A magyar Múza amnéziája című tanulmány eredetileg 1995-ben született a József Attila Kör egyik konferenciájára, s olyan kérdéseket feszeget, melyek valamiként kimaradni látszottak, látszanak máig a magyar irodalomtörténet emlékezetéből, ezt a problémát pedig már hangsúlyozottan Arany János is felvetette, tehát korántsem új keletű témáról van szó. A tanulmány teljes mértékben eredeti, idestova két évtizedes formájában jelent meg a kötetben, az általa felvetett kérdések pedig kétségtelenül egészen a mai napig aktuálisak, és alapjaiban határozzák meg a mindenkor működő irodalomtörténész attitűdjét.

A Válaszlevél Weöres Sándornak, poste restante című esszéisztikus szöveg a *Szól a kakas már...* kezdetű szövegről, pontosabban inkább *szövegcsaládról* szól, hiszen számtalan változata ismert. A tanulmány ugyancsak visszakanyarodik a közköltészet problémaköréhez, nevezetesen ahhoz a kérdéshez, hogy az adott szöveg(ek)ről igencsak nehéz eldönteni, hogy népköltészeti vagy műköltői eredetű-e. Szigeti Csaba itt igencsak ingoványos területre téved, s nyilván szándékosan vállal kockázatot – a terület annyiban ingoványos, hogy a XIX. századi közköltészeti anyag, melyhez a *Szól a kakas már...* is tartozik, filológiailag még jórészt feltáratlan, ellentétben a XVIII. századból ránk maradt szövegkorpusszal, melyet az irodalomtörténészek már jórészt feldolgoztak. Annyit azonban mindenképpen megtudhatunk, hogy a dalegyüttes egyaránt szerves, elidegeníthetetlen része a magyar és a közép-kelet-európai zsidó folklórnak, a keletkezéséről szóló történetekben pedig felcserélhetők egymással példának okáért Taub Izsák XVIII. századi csodarabbi és II. Rákóczi Ferenc figurái, mindez pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy az együtt élő népek, népcsoportok hagyományrendszere és hitvilága talán nem egymástól függetlenül, külön-külön kontextusban, hanem szorosan együtt vizsgálándó, az együttes vizsgálat pedig sokkal produktívabb eredményekre vezethet.

A W + 10, avagy Weöres Sándor Fináléjának költészettörténeti elhelyezése címet viselő tanulmány bizonyos költészeti eljárások, megkötések, franciásan szólva úgynevezett *contrainte-ek* működését vizsgálja, és ezeken keresztül világít rá az akár magyar történelemnek is nevezhető – lehetséges – tudás / információhalmaz rejtetten, de kimutathatóan jelenlévő nyomaira egy adott versben. Szigeti Csaba tanulmánya rámutat arra a tényre, hogy az egyes *történelem* névvel illetett múltak, kollektív emlékezetek és az ebben a történeti időben keletkezett szövegek csak első, felületes olvasásra tűnnek a végletekig rendszertelennek és bizonytalanoknak, de bizonyos filológiai tájékozottság birtokában, józan és

körültekintő gondolkodással megtámogatva az adatok, vélt és valós események ezen ingoványos terepén is viszonylagos biztonsággal lehet mozogni.

A kötet utolsó tanulmánya, *A kettészelt semmi toposza Kosztolányi Dezsőnél és ma* című írás toposztörténeti kérdezőhorizontba helyezkedve kutatja egy bizonyos költői toposz kialakulásának történetét, nevezetesen pedig a két „semmi”-nek nevezhető létállapotot, melyben az születése előtt és halála után van. A szöveg vizsgálódásának, kérdésfelvetésének módszerében pedig erősen, nem is annyira implicit módon utal vissza Szentkuthy Miklós *Fejezetek a szerelemről* című, alapvetően a történelem, de legalábbis a stabil és megkérdőjelezhetetlen történeti tudat ellen állást foglaló regényének a kötet legelején olvasható értelmezésére. A tanulmányfüzér tehát lényegében kört ír le, a kérdésfelvetés szellemi kígyója pedig mondhatni a saját farkába harap, ez pedig a gondos, tudatos kötetkompozíció eredménye...

Miként az Szigeti Csaba két korábbi tematikus tanulmánykötetére, az *A himfarkas bőre* és a *Mint egy elefánt* című, mára paradigmaticussá vált irodalomtörténeti szakkönyvekre is igaz volt (a szerző *Magyar versszak* című, akadémiai doktori értekezésént megvédett vastkos strófatörténeti monográfiája e szempontból ugyanis kivétel), a *Ginsii facta est* is szigorúan szonettszerkezetű, szám szerint tizennégy írást tartalmazó szakmunka. Válogatott és egyúttal szigorúan tematikus tanulmánykötet, mely, mint említettük, egyúttal teoretikus igényt is megfogalmaz, hiszen gyakorlatilag minden benne foglalt írás a *lehetséges történelem* és a *lehetséges irodalomtörténet* kategóriái által felvetett kérdésekre keresi a választ, s úgy vélem, egyáltalán nem problematikus, hogy a tanulmányok többsége meglehetősen szerény módon lemond arról az igényről, hogy bármely irodalmi, irodalomtörténeti, vagy akár történelmi kérdésre végleges, kimerítő választ adjon. A *lehetőségesség* tartományában ugyanis nem igazán van helye a végleges, faktuális válaszoknak, a különböző kérdések által felvetett további kérdéseknek ellenben annál inkább. Szigeti Csaba tanulmányai mindennek ellenére olvasatomban korántsem pesszimisták vagy éppen szkeptikusak pusztán azért, mert lemondanak a kérdések végérvényes megválaszolásának pozitívista igényéről. Az irodalomnak, az irodalmi szövegeknek, s rajtuk keresztül talán a történelemnek és a múltból való emberi gondolkodásnak talán nem is az a dolguk, hogy a feljük intézett kérdésekre kimerítő válaszokkal szolgáljanak, melyek nyomán feleslegessé válna bármiféle további kérdésfeltevés – a nyitva maradó kérdések további kérdések feltételére és végiggondolására készítetik a mindenkori szövegértelmezőt, az interpretációs munka pedig ily módon tartja fenn önnön szükségességét. A problémafelvető gondolkodásból fakadó tovább-gondolkodás talán nem más, mint a gondolat és értelmezés által emberré tett ember saját természete. A faktuális

igazságoktól a lehetségesek irányába való elmozdulás egyúttal arra a belátásra is készítheti a mindenkori interpretátort, hogy felismerje saját gondolkodásának korlátait. Az egyes ember által kifejezhető interpretációs munka véges, míg a múltból való szövegek interpretációjának lehetősége szinte végtelen. Ez pedig csupán látszólag, első olvasásra hathat bárki számára is paradoxonnak. Szigeti Csaba tanulmányai a maguk történeti-filológiai megalapozottságán túl mernek *kérdezni* és be merik látni, hogy olykor nem biztos, hogy egy adott kérdésre lehet egyszerű és határozott választ adni, s nem riadnak vissza a lehetséges, jó értelemben spekulatív és / vagy részleges válaszlehetőségektől sem. Ez a teoretikus szinten megalapozott belátás, vagy legalábbis a belátásra való hajlandóság és az új kérdések folyamatos feltevése iránti nyitottság pedig önmagában sem jelentéktelen irodalomértelmezői teljesítmény, hiszen alapjaiban mutathat irányt mindazoknak, akik az irodalomról valamilyen módon megkísérelnek gondolkodni.